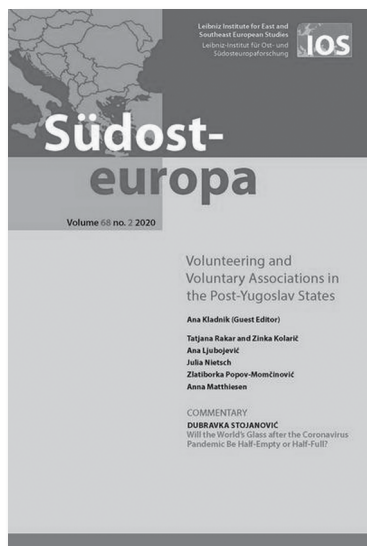

avtorica – pripomoglo k temu, da nakopičeni antagonizmi niso eksplodirali in da se Reka, v nasprotju z nekaterimi podobnimi mesti, ni znašla v vrtincu nasilja.

V relativno kratki knjigi – pri spremljanju besedila pomaga nekaj skrbno izdelanih zemljevidov, zelo dobro ga dopolnjujejo razmeroma številne fotografije – se je Dominique K. Reill posvetila nekajletnemu obdobju in majhnemu teritoriju in ob tem niti ni poskusila napisati kompletne zgodovine Reke v postimperialni tranziciji. Marsičesa se je le dotaknila, številnih tem sploh ne. Toda to je bila smotrna odločitev, saj je rezultat niansirana in analitično trdna študija, ki ne dopolnjuje le našega vedenja o jadranskem mestu, ampak je tudi pomemben dodatek k historiografiji postimperialne tranzicije. Gre torej za izvrstno napisano knjigo, ki je rezultat premišljenega in dolgotrajnega ukvarjanja z raziskovalno temo.

Rok Stergar

Volunteering and Voluntary Associations in the Post-Yugoslav States. *Südosteuropa*, Volume 68, No. 2 (2020)

Omejitveni ukrepi za zajezitev novega koronavirusa so na določenih področjih popolnoma ustavili dejavnosti prostovoljskih organizacij, medtem ko na drugih področjih prostovoljstvo predstavlja enega od nosilcev boja z epidemijo. Številni prostovoljci po vsem svetu dnevno prispevajo k lajšanju rastočih zdravstvenih in socialnih stisk, zato so Združeni narodi nedavno prepoznali pomen vloge, ki jo bo prostovoljstvo odigralo pri družbeni obnovi, ki bo sledila epidemiji novega koronavirusa.¹ Tematska številka znanstvene revije *Südosteuropa*, ki prostovoljstvo postavi v kontekst polpretekle zgodovine jugovzhodne Evrope, zaznamovane s številnimi krizami, zato prihaja v primernem času. Šest znanstvenih člankov sedmih avtoric je gostujoča urednica Ana Kladnik (Inštitut

za novejšo zgodovino, Ljubljana) zbrala pod naslovom *Prostovoljstvo in prostovoljska združenja v državah bivše Jugoslavije*. Prispevki so nastali kot rezultat mednarodne delavnice *Prostovoljsko delo, prostovoljstvo in prostovoljska združenja v jugovzhodni Evropi med letoma 1980 in 2000*, ki je marca 2018 potekala v Ljubljani.²

1 *Building back better: why volunteering matters for the post-COVID world* | UNV, pridobljeno 29. 12. 2020, <https://www.unv.org/Success-stories/Building-back-better-why-volunteering-matters-post-COVID-world>.

2 Mednarodna delavnica je bila organizirana kot del projekta *Prostovoljstvo v lokalnih skupnostih med poznim socializmom in liberalnim kapitalizmom: zgodovina prostovoljnih gasilskih društev v Nemčiji in vzhodni-srednji Evropi*,

Obraunavan časovni okvir tematske številke zajema zadnja leta socialistične Jugoslavije, obdobje njenega nasilnega razpada in tranzicije držav naslednic v post-socialistično družbo, zato omogoča dober vpogled v kontinuitete in novosti na področju prostovoljskega dela. Avtorice nazorno prikažejo pestrost oblik in praks prostovoljstva v državah nekdanje Jugoslavije ter raznolikost osebnih izkušenj s prostovoljskim delom. Kot uvodoma opozori Ana Kladnik, so objavljene raziskave razkrile velik pomen, ki ga ima za prostovoljstvo narava odnosov med državo in prostovoljskimi organizacijami. Naslednji skupni imenovalec prispevkov je posvečanje pozornosti dojemanju prostovoljstva v postjugoslovanskih javnostih in tudi soočanje avtoric s kompleksnimi vprašanji, denimo kako na prostovoljsko delo vplivajo – in hkrati v njem odsevajo – nacionalizmi in neoliberalizmi postsocialističnih družb.

Prvi prispevek tematske številke raziskuje razvitost sektorja civilne družbe v Sloveniji in njegovo vlogo v sistemu socialnega skrbstva. Tatjana Rakar in Zinka Kolarič (Univerza v Ljubljani) na podlagi dveh študij o civilnodružbenih organizacijah, izvedenih v letih 1996 in 2005, ugotavljata, da se je v času slovenske tranzicije sektor civilne družbe občutno razširil, a porast ni bistveno vplival na njegovo razvitost v smislu profesionalizacije in finančne stabilnosti. K temu je prispevalo dejstvo, da storitve na področju socialnega skrbstva v Sloveniji niso bile predmet privatizacije, zato organizacijam civilne družbe na tem področju ni bilo treba nadomestiti javnega sektorja, ampak se je med obema razvil dopolnjujoč odnos. Podoben model je mogoče opaziti v skandinavskih državah, a avtorici opozarjata, da tam med državo in civilnodružbenimi organizacijami poteka močan civilni dialog, ki je v Slovenji ostal na nizki ravni. V tem prepoznata ključen problem, ki preprečuje, da bi slovenska družba na področju socialnega skrbstva kar najbolje izkoristila skupen potencial javnega sektorja in civilnodružbenih organizacij.

Pomanjkanje dialoga med civilnodružbenimi organizacijami in oblastjo se zrcali tudi v prispevku Ane Kladnik, ki se posveča prostovoljnemu gasilskemu društvu na prehodu slovenske države v samostojnost in demokracijo. Gasilstvo je ena najstarejših in najbolj priljubljenih prostovoljskih dejavnosti v Sloveniji. Zato se je uveljavilo prepričanje, da predstavlja izraz slovenske narodne esence, kot tako pa je oblastem od nekdanj predstavljal priročno platformo za politično in nacionalno mobilizacijo prebivalstva. Vendar avtorica poudari, da sta prostovoljnemu gasilskemu društvu njihova množičnost in hkrati priljubljenost omogočali, da so ne glede na zunanje pritiske ohranila del svoje samostojnosti. Po drugi svetovni vojni so komunistične oblasti poskušale okrepiti nadzor nad prostovoljnemu gasilstvom, a lokalna društva so se izkazala za izjemno odporna proti političnim intervencijam, medtem ko sta njihov odnos z družbenopolitičnimi organizacijami zaznamovala nejasnost in pomanjkanje dialoga. Avtorica pokaže, da so se gasilska društva, podobno uspešno kot prehodu v komunizem, prilagodila tudi prehodu v demokracijo. V času osamosvojitve so slovenski politiki s pomočjo gasilstva med državljani krepili nacionalno zavest ter propagirali

1980–2000, ki je potekal pod okriljem Inštituta Hannah Arendt za totalitarne študije v Dresdnu in Inštituta za jugovzhodno Evropo Univerze na Dunaju. Dogodek je potekal v sodelovanju z Inštitutom za kulturne in spominske študije ZRC SAZU.

ideji neodvisnosti in demokratizacije. Vendar prostovoljno gasilstvo po osamosvojitvi ni vstopilo v sfero političnega kot številne druge civilnodružbene organizacije, zato ga avtorica opredeli kot posebno obliko tranzicijske civilne družbe.

V naslednjem prispevku je Ana Ljubojević (Univerza v Gradcu) na primeru Društva mladih raziskovalcev Srbije pokazala, da se je mladinsko prostovoljstvo v Srbiji, podobno kot prostovoljno gasilstvo v Sloveniji, dobro prilagodilo prehodu iz enega v drug sistem. Avtorico so zanimale institucionalne spremembe v načinu izvajanja mladinskih prostovoljskih programov v zadnjih dveh desetletjih dvajsetega stoletja – obdobju, ko sta organizacija in financiranje izpod državnega okrilja prešla v nevladni sektor. Društvo mladih raziskovalcev Srbije je spremembam navkljub uspešno nadaljevalo svoje aktivnosti in ohranilo mednarodne povezave, k temu pa je po avtoričinem mnenju pomembno prispevalo dejstvo, da je bilo prepoznano kot nepolitična organizacija. Drugi del prispevka se posveti osebnim izkušnjam mladih prostovoljcev. Njihove motivacije za udeležbo na mednarodnih taborih so bile raznolike, a avtorica ugotavlja, da jih je opazno zaznamovala vojna realnost devetdesetih let – za mnoge mlade je prostovoljstvo v tujini predstavljalo priložnost za kratek pobeg v »običajno« življenje.

S preučevanjem osebnih izkušenj nadaljuje Julia Nietsch (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris), ki se v prispevku na primeru kosovske organizacije Družba matere Tereze posveti političnim vidikom društvenega prostovoljstva. Z ukinitvijo avtonomnega statusa Kosova leta 1989 so bili kosovski Albanci izključeni iz političnega, socialnega, gospodarskega in kulturnega življenja, zato so ustanovili mrežo »paralelnih struktur«, ki so skrbele za osnovne potrebe prebivalstva. Družba matere Tereze je bila ena od njih, saj je kosovskim Albancem nudila nujno zdravstveno oskrbo. Avtorica je s pomočjo intervjujev s prostovoljkami omenjenega društva prikazala, da je v okolju, zaznamovanem z veliko brezposelnostjo in občutkom brezizhodnosti, prostovoljstvo postalo oblika samopomoči, ki je posameznike navdajala z občutkom namere in ponosa. Spremljala so ga tudi občutja dolžnosti in nuje, hkrati pa je bilo prostovoljstvo oblika protesta in »vsakdanjega aktivizma« proti srbskemu političnemu in institucionalnemu nasilju.

Zlatiborka Popov-Momčinović (Univerzitet u Istočnom Sarajevu) je v svojem prispevku raziskala ženski aktivizem v Bosni in Hercegovini, ki je v zadnjih desetletjih občutno prispeval k razvoju tamkajšnje civilne družbe in javnost opozoril na številne teme, kot je nasilje nad ženskami, ki so bile pred tem potisnjene v sfero zasebnega. Avtorica pokaže, kako so neformalne in večinoma humanitarne ženske skupine po vojni prerasle večje in manjše nevladne organizacije, ki so ostale odvisne od tujih donatorskih sredstev. Takšen način financiranja je pripeljal do določene tekmovalnosti med ženskimi združenji in jih hkrati pahnil v projektni način delovanja, kar so prostovoljke v intervjujih prepoznale kot izrazito slabost. Ženskim aktivistkam v BiH delo otežujeta nizko zaupanje javnosti v civilno družbo pa tudi vladna politika, ki ne podpira prostovoljstva, ampak sredstva raje namenja veteranskim organizacijam, ki so pogosto predmet političnih manipulacij. Zato avtorica ženski aktivizem spodbuja k večji solidarnosti med večjimi in manjšimi organizacijami, tesnejšemu povezovanju z

lokalnimi oblastmi in promociji prostovoljstva s pomočjo vrednot, kot sta solidarnost in strpnost, ki jih številni povezujejo s prostovoljskim delom.

V zadnjem tematskem prispevku si Anna Matthiesen (The New School for Social Research, New York) na primeru hudih poplav, ki so Srbijo in okoliške države prizadele leta 2014, zastavlja vprašanje, kako na sodobne prostovoljske prakse vplivata dediščina socialističnih delavskih akcij na eni in neoliberalni etos postsocialistične države na drugi strani. Srbske oblasti se ob uničujočih poplavah niso primerno odzvale na krizno situacijo, zato je toliko večji angažma moralo pokazati srbsko prebivalstvo. Avtorica poudari, da je odsotnost države ljudem signalizirala, da se lahko zanesejo le sami nase, zato so prostovoljci, ki so pomagali prizadetim v poplavah, toliko intenzivneje občutili ponos zaradi opravljenega dela. Ob tem so vzniknile številne reference na socialistične delovne akcije, ki so udeležencem, kot močan in nedaven primer kolektivnega delovanja, pomagale osmisлити njihova prizadevanja in občutja. Na jugoslovansko ikonografijo se je pragmatično obrnila tudi srbska politika, ki je prebivalstvo pozvala, naj prizadetim pomaga z esemes darovanjem. Avtorica opozarja, da je oblast s tem na neki način priznala svojo nesposobnost, hkrati pa je s pobudo po virtualnem prostovoljstvu družbeno solidarnost, ki naj bi bila izraz kolektivnega, pomaknila v sfero individualnega.

Zbrani prispevki kažejo, da prostovoljstvo lahko vznikne na različne načine – spontano, kot odgovor na izredne razmere; ali kot odziv na dolgotrajne vsakdanje stiske v okviru obstoječih prostovoljskih organizacij. Vzroki, zakaj se posamezniki odločijo za prostovoljske dejavnosti, so prav tako raznoliki – lahko jih žene želja po pomoči sočloveku, potreba po pridobivanju izkušenj, prizadevanje za uresničitev določenega cilja, iskanje smisla v dani situaciji ali preprosto želja po družbi somišljenikov. Avtorice prispevkov poudarjajo, da je za razvoj prostovoljstva pomembno stimulatívno okolje, ki je odvisno od oblastnih struktur in širše javnosti. Tako pomembno prispevajo k védenju, ki države in družbe ne dojema kot dveh ločenih in nasprotujočih si entitet, ampak razume, da je odnos med njima fleksibilen in večplasten.³

Mestoma in večinoma mimogrede se zbrani prispevki dotaknejo enega od učinkov prostovoljstva, ki bi si zaslužil več pozornosti – občutka pripadnosti. Ana Ljubojević je opazila, da so intervjuvanci med prostovoljskim delom izjemno pozitivno občutili pripadnost skupini ali skupnosti.⁴ Pripadnost na kognitivni in čustveni ravni igra pomembno vlogo pri oblikovanju identitete posameznika in kolektiva ter hkrati krepi pozitivne asociacije, ki jih pogosto povezujejo s prostovoljskim delom, kot so strpnost, solidarnost, enakopravnost, medkulturno učenje. Prostovoljstvo torej pomembno prispeva k ustvarjanju primerne okolja za oblikovanje družbene kohezivnosti in neguje pozitivne vrednote, ki so ključne za razvoj demokratične družbe in njeno utrjevanje.

Dodatno pozornost pri raziskovanju prostovoljstva bi si zaslužilo vprašanje spola – ne gre namreč spregledati, da so večji del osebnih pričevanj v tematski številki prispevale prostovoljke, prav tako so vse članke spisale ženske avtorice. V luči trenutne epidemije

3 Ana Kladnik, »Volunteering and Voluntary Associations in the Post-Yugoslav States. An Introduction,« *Südosteuropa* 68, 2 (2020): 126.

4 Ana Ljubojević, »The Postsocialist Transformation of Youth Voluntarism in Serbia,« *Südosteuropa* 68, 2 (2020): 192.

koronavirusa se kot zanimiv interdisciplinaren aspekt preučevanja prostovoljstva kaže tudi vpliv prostovoljskega dela na duševno in posledično telesno zdravje posameznikov. Pozitiven učinek prostovoljstva na psihično počutje udeležencev v kriznih obdobjih je razviden zlasti iz prispevkov Julie Nietsch in Zlatiborke Popov-Momčinović, do podobnih rezultatov pa so se dokopale nedavne raziskave o trenutni epidemiološki krizi.⁵ Tematska številka *Prostovoljstvo in prostovoljska združenja v državah bivše Jugoslavije* je torej osvetlila številne pomembne vidike prostovoljstva in hkrati nakazala, da nabor tem še zdaleč ni izčrpan.

Maja Lukanc

5 »The experience of volunteers during the early stages of the COVID-19 pandemic,« *The Australian National University Centre for Social Research and Methods*, pridobljeno 30. 12. 2020, https://csrcm.cass.anu.edu.au/sites/default/files/docs/2020/5/The_experience_of_volunteers_during_the_early_stages_of_the_COVID-19_pandemic_0.pdf. Stephanie Tierney in Kamal R. Mahtani, *Volunteering during the COVID-19 pandemic: What are the potential benefits to people's well-being?* *The Centre for Evidence-Based Medicine*, pridobljeno 30. 12. 2020, <https://www.cebm.net/covid-19/volunteering-during-the-covid-19-pandemic-what-are-the-potential-benefits-to-peoples-well-being/>.